

גולה וארץ-ישראל

לאון חזנוביץ' בפטרוגרד, תחילת 1918

מתתיהו מינג

בשנת 1977 פרסמתי מאמר על 'השתדלות יהודית להשתתפות במשא-ומתן לשלום בברסט-ליטובסק בינואר 1918'. המאמר ראה אור בשבוע, 5 (1977). עניינו הרקע והמאמצים המוקדמים לשלב משלחת יהודית בשיחות השלום בין גרמניה לרוסיה הסובייטית בעיר ברסט-ליטובסק. כידוע היו לשיחות הללו שני שלבים. בשלב הראשון עמד בראש המשלחת הסובייטית לב טרוצקי. שלב זה הסתיים ב־10 בפברואר (על-פי הלוח הגרגוריאני), לאחר שחתמו הגרמנים על הסכם שלום נפרד עם אוקראינה והשיגו את הזכות לשליטה זמנית בטריטוריה שלה. המשלחת הסובייטית פרשה מן השיחות לאחר שהכריזה שרוסיה מפסיקה את המלחמה ומפזרת את צבאה, אבל אינה חותמת על הסכם. הגרמנים דחו את הצהרתה וב־18 בפברואר החלו לקדם את צבאם לתוך תחומי ברית-המועצות. למחרת היום גברה עמדתו של לנין על עמדת מתנגדיו וממשלת הקומיסרים הציעה לגרמנים לחדש את השיחות. הגרמנים התמהמהו, הציגו תנאים מקשים נוספים ונעתרו להצעה לחדש את המשא-ומתן, שהפעם הזאת היה קצר והסתיים בחתימת הסכם. הוועד הפועל הסובייטי וממשלת הקומיסרים אישרו את ההסכם ב־24 בפברואר. התקופה הנידונה במאמר הנזכר למעלה היא תקופת השלב הראשון של המשא-ומתן. ואילו המאמר הזה מרחיב את הידיעה על-פי תיעוד מקורי נוסף, אבל לשם הבנתו השלמה כדאי לחזור ולעיין במאמר שמשנת 1977.

לאון חזנוביץ' (1880-1925), יליד ליטא, היה אחד האישים הבולטים של מפלגת פועלי-ציון הרוסית. הוא עזב את רוסיה ב־1907 והשתלב תחילה במפלגת פועלי-ציון באוסטריה. אחר-כך נדד לקנדה ולארגנטינה והחל במאבק למען הקמת מפלגת פועלי-ציון בארצות האלה, ומשום כך גם גורש מארגנטינה. ב־1908, בעת שכיהן בתור חבר במזכירות הברית העולמית של מפלגות פועלי-ציון (הוועלס-פערבאנד), התבלט ביוזמתו, במעורבותו, בכשרונו ליחסי ציבור ובתבונתו הפוליטית. הוא היה בעל הנוכחות החזקה בין מנהיגי הברית, המביא והמוציא שלה, וכהונתו היתה רצופה משברים אישיים וסיבוכים ביחסיו עם חבריו ועם המפלגות החברות בברית.

תיק 352 בחטיבת פועלי-ציון ה"ד בארכיון RTsKhIDN¹ במוסקבה מכיל שני

1. המרכז הרוסי לתיעוד ולשמירה של המקורות להיסטוריה החדשה, RTsKhIDN - לשעבר הארכיון של מכון מרקס-אנגלס-לנין במוסקבה.

מכתבים מקוריים מאת לאון חונוביץ', מזכיר הברית העולמית של מפלגות פועלי ציון, מימי ביקורו בפטרוגרד בראשית 1918. המכתב הראשון, מ' 4 (17) - לפי הלוח הגרגוריאני) בפברואר, ממוען אל חברים אחדים של הוועד המרכזי של מפלגת פועלי ציון ברוסיה ששהו באותו הזמן במוסקבה, והשני, מ' 8 (21 - כנ"ל) בחודש, ממוען אל הוועד המרכזי של המפלגה בקייב.² המניע לכתיבת שני המכתבים, שנשלחו כמעט באותו הזמן ותוכנם דומה, לא היה רק הצורך להעביר מידע לחברים חשובים של הוועד המרכזי שהתפזרו בעת ההיא למקומות שונים. אחרי המהפכה הבולשביקית עלה משקלו של הסניף המוסקבאי בתור רשות סמכותית של המפלגה בפני המוסדות הסובייטיים החדשים, וממילא נודעה חשיבות לתחרי הוועד המרכזי שישבו שם דרך קבע.³ ואפשר שמניע לא פחות חשוב היה ההערכה שהסטטוס של אוקראינה בעת ההיא היה בו כדי לשבש את יכולתו של הוועד המרכזי בקייב לחלוש על ענייני המפלגה ברוסיה כולה.⁴ אבל מנוסת המכתבים ניכר שחונוביץ' עדיין ראה במוסד שבקייב סמכות גבוהה יותר והטריח דווקא אותו בעניינים עקרוניים שהברית העולמית, או אולי הוא עצמו, ראו צורך לספל בהם בזירה היהודית הבין-לאומית, לרבות ענייני המימון של פעולות הברית.⁵

המכתבים מוסיפים סימוכין והיבטים לממשותם של אירועים וצעדים שנודעו לנו מכבר. כוונתי ליוזמה שנשקלה בחוגי התנועה הציונית בברלין ובי'ועד למען המזרח⁶

2. על-פי החלטות הוועידה השלישית של המפלגה, שהתקיימה באוגוסט וספטמבר 1917 בקייב, שימשה קייב מקום מושבו הקבוע של הוועד המרכזי. זאת ועוד: אף שבפברואר 1918 כבר הונהג רשמית ברוסיה הלוח הגרגוריאני, עדיין לא הקפידו בשימוש היומיומי ובפובליציסטיקה על הלוח החדש. גם בכתבה על ביקורו של חונוביץ' שראתה אור ב-"*Jevreiskaia rabochaia khronika* [להלן: כרוניקה], גל' 3-4 (מרס 1918), עמ' 52-53, צוינו תאריכים יוליאניים. כרוניקה היה הביטאון הרשמי של מפלגת פועלי ציון ברוסיה אחרי מהפכת פברואר. בשם הוזה כדיוק נקרא הביטאון הרשמי של המפלגה שראה אור בפולטבה בעת הקמת המפלגה במרס 1906. עורכו היה בר ברוכוב.
3. לובה ברלינראוט ואברהם אלטמן (טננבאום) ישבו במוסקבה דרך קבע. מרק ירבלום שהה שם זמנית. אלטמן נמנה עם האופוזיציה השמאלית ובלס בתור שכזה כבר בוועידה השלישית בקייב. ראה: מ' מינץ (עורך), הוועידה השלישית של פועלי ציון ברוסיה: 1917 (תעודות), תל-אביב 1976.
4. אף שאוקראינה היתה עדיין כבושה בידי יחידות הגוורדיה האדומה שבהנהגת מ"א מורכוב, היה ברור שבעקבות שיחות השלום בברסט-ליטובסק, ובעיקר בשל המשא-ומתן בין אוקראינה לגרמניה על חתימת חוזה שלום נפרד, עלולה אוקראינה להיקרע מרוסיה ולקבל סטטוס של מדינה ריבונית.
5. הברית העולמית של מפלגות פועלי ציון היתה בגדר הידברות של ארבע מפלגות, הרוסית, האוסטרית, האמריקנית והפלסטינאית. היא פעלה כגוף פדרטיבי. על תהליך התהוותה, תקנונה וקשיי תפקודה ראה: צ' בלשן, 'הברית העולמית של מפלגות פועלי ציון 1907-1920', עבודה לתואר דוקטור, אוניברסיטת תל-אביב 1992. דיון בנושא זה מופיע גם בחיבורי. ראה: מ' מינץ, זמנים חדשים - זמירות חדשות, תל-אביב 1988.
6. ה-Komitee für den Osten היה גלגולו של ועד קודם לשחרור יהודי רוסיה שקם ביוזמת אישים חשובים בהסתדרות הציונית בגרמניה עוד בראשית המלחמה ופעל בזיקה משמעותית

לשתף בגלוי משלחת יהודית בדיוני השלום של ברסט-ליטובסק. את תוכניתם ביקשו החוגים הללו להוציא אל הפועל בתיווכה של לשכת הברית העולמית של פועלי-ציון, כלומר בתיווכם של לאון חזנוביץ', שלמה קפלנסקי וברל לוקר, שהיו מודעים היטב לכוונות והביעו נכונות לתרום את חלקם הנדרש ואף יותר מזה.

מלכתחילה היו מעורבים ביוזמה זאת גורמים חשובים בוועד הפועל הציוני המצומצם, ובעיקר מי שהיו קשורים לוועד למען המזרח. גם לשכת הברית העולמית של מפלגות פועלי-ציון פעלה מאז פרוץ המלחמה בזיקה אמיצה לוועד למען המזרח והיתה שותפה לשיקולים של דרגי הצמרת.⁷

כאמור, שני המכתבים נשלחו בהפרש של ארבעה ימים. השני שוגר יום אחד לפני שיצא חזנוביץ' מרוסיה.⁸ יציאתו החפוזה היתה מפתיעה, ומתוכנה של האגרת השנייה קשה להתרשם שהיא אכן תוכננה מראש. על-פי כתבה בכרוניקה (בטאונה הרשמי של מפלגת פועלי-ציון ברוסיה), העילה לשינוי היתה האירועים בפנינגר, שאיימו לנתק את פטרבורג מן העולם החיצוני.⁹ נחום גיררפלדס, כנראה מחבר הכתבה, ציין שהכינוס היהודי הכול-רוסי שחזנוביץ' אמר להשתתף בו היה מתוכנן ל-17 בפברואר (חמישה ימים לפני צאתו מרוסיה), אבל נדחה למועד מאוחר יותר, וכך פג ממילא הטעם לעיכובו של חזנוביץ' בפטרבורג, מה עוד שמעורבותו באירועי הכינוס לא תוכננה מראש, ורק בעת ביקורו בעיר הוחלט שהיא רצויה.¹⁰

לא זו בלבד שמכתביו של חזנוביץ' מספקים לנו סימוכין לשם עיון באירועי ההשתדלות, אלא יש בהם גם להאיר צדדים חדשים שנעלמו ממני בעת כתיבת המאמר הנזכר למעלה. אתווד בקצרה על הרקע לאירועים: הצהרת בלפור כוונה בראש ובראשונה ליהודי רוסיה ולפזורה שלהם בעולם לשם הגברת זיקתם למחנה הנאמנים לבעלות-הברית, וממילא הגברת תמיכתם במדיניות של המשך המלחמה נגד גרמניה. בעקבות פרסום ההצהרה חיפשה גם גרמניה דרך להפגין יחס של אהדה והבנה לתביעות הלאומיות של היהודים. בלחצה פרסם טלעת פחה, הווזיר של טורקיה,

- למשרד החוץ הגרמני ולמטה הכללי של צבא גרמניה. שלמה קפלנסקי, חבר מזכירות הברית, היה חבר מעורה ואיש סוד בוועד. על הוועד ופעולתו ראה: E. Zechlin, *Die Deutsche Politik und die Juden im ersten Weltkrieg*, Göttingen 1969, pp. 116-138; וראה גם מ' מינץ, זמנים חדשים - זמירות חדשות, עמ' 269-282.
7. על רקעה של הפרשה ומהלכיה ראה: מ' מינץ, 'השתדלות יהודית להשתתפות במשא'ומתן לשלום בברסט-ליטובסק בינואר 1918', שבוע, 5 (1977), עמ' 21-37. פורסם גם באנגלית. ראה: 31-61, pp. *Jahrbücher für Geschichte Ost Europas*, 28 (1980); וראה גם צ' בלשן, 'הברית העולמית של מפלגות פועלי-ציון 1907-1920', עמ' 200 ואילך.
8. ב-22.2.1918. הכתבה בכרוניקה מציינת את התאריך היוליאני, 9 בפברואר.
9. אפשר שסיטואציה זאת משתקפת בחשש לנזקיה של פטרבורג ובקריאות של מועצת הקומיסרים להגנת העיר שנתפרסמו בעיר ב-21 בפברואר. היה גם חשש שבעקבות פעולות צבאיות של גרמניה יתגברו בפנינגר חוגים ימניים. V. I. Lenin, *Polnoie sobranie sochinenii*, 35, Moskva 1962, pp. 354-357.
10. ראה האגרות בהמשך המאמר.

הצהרה שהיתה בה מידה של היענות למאווייהם של היהודים בארץ־ישראל.¹¹ כמו כן, לשם הידברות עם יהודי גרמניה ועם דעת הקהל היהודית בעולם, השתדלה גרמניה להבטיח שוויון זכויות לאומיות, או זכויות של קהילה דתית, ליהודים בארצות החיץ שעתידות היו לקום בין גרמניה לרוסיה. אין ספק שהעיסוק בנושא הזה מאחורי הקלעים של מוסדות הממשלה הגרמנית לא היה ספונטני ובלתי תלוי. מי שהיו ערים לו מתחילת המלחמה והקפידו להסב את תשומת לבו של הממשל הגרמני לסיבוכים המתהווים, וממילא לפתרונות הנדרשים, היו חברי הצמרת של ההסתדרות הציונית בגרמניה, לרבות החברים החשובים בוועד הפועל הציוני המצומצם, שבעת ההיא קבע את מושבו בברלין ובקופנהגן, ובייחוד מי שהיו קשורים לוועד למען המזרח.

ואכן, בעקבות המגעים הסודיים הללו נעתרה גרמניה לציפיותיהם של היהודים בהצהרה מיוחדת שפורסמה בראשית ינואר 1918. הצהרה זו כללה אזכור של הצהרת טלעת פחה והבטחה לדאוג לזכויותיהם של המיעוטים בשטחי החיץ שבין גרמניה לרוסיה בכל הסדר שיושג בתום פעולות האיבה.¹² למבקשי אותות למיניהם היה בהצהרה הזאת משום איתות על כוונותיה של גרמניה בעניין היהודים, אבל כד־בבד גידונה בפורום של צמרת 'הוועד למען המזרח' היוזמה לשלב משלחת יהודית בשיחות ברסט־ליטובסק. כאמור, אנשי 'הוועד למען המזרח' עמדו במוקד שיחות ההידברות עם הגורמים הגרמניים שהופקדו על ניתובו וניהולו של המשא־ומתן לשלום עם רוסיה החדשה, המהפכנית. קרוב לוודאי שגורמים אלה נענו ליוזמה בנפש חפצה, שכן בנסיבות שנוצרו ראו אותה כמועילה לגרמניה: גרמניה תצטייר כמי שדואגת דאגה כנה למעמדם האזרחי והלאומי של יהודי רוסיה לשעבר, שהיו, או אפשר שיהיו בעתיד, לנתינים של מבנים מדיניים חדשים בתחום השפעתה. זאת ועוד; בדרך זאת קיוו לעודר את יהודי רוסיה לתמיכה נלהבת במדיניות השלום הנפרד של ממשלת לנין, לסייע בדיעבד ליציבותו של הממשל הזה, וממילא לקדם את ההישג האסטרטגי המיוחל של גרמניה בשלב הזה של מלחמת העולם הראשונה.

ואולם לא היה ספק שהשליח לדבר מצווה, או הצוות שעתיד לייצג את האינטרסים של הציבור היהודי בארצות הכבושות בידי גרמניה, לא יהיה מורכב מיהודים נתיני גרמניה. גרמניה גם לא תכננה לשלב משלחת יהודית מטעמה ולא שקלה אפשרות להושיבה לצדה בעת המשא־ומתן. צעד כזה אילו נעשה בפרהסיה היה מביא את גרמניה לידי עימות עם בעלי בריתה, העמים האחרים שישבו בשטחים הכבושים, שעל נאמנותם לה שקדה לשמור. הענקת זכויות לאומיות ליהודים בצורה של אוטונומיה כלשהי היתה צריכה להיראות כפועל יוצא של לחץ ותביעה חיצוניים שגרמניה נענית להם, ספק בעל כורחה ספק מתוך הבנה מוגבלת. לבעלי שיחם היהודים לחשו הגרמנים שהם מצדם יקבלו בחיוב את תביעותיהם לאחר שאלה תוצגנה ויעשו כל מה שביכולתם כדי להיענות להן לשביעות רצונה של המשלחת היהודית. הגרמנים ביקשו

11. I. Friedman, *Germany, Turkey and Zionism 1897-1918*, Oxford 1977, pp. 379-385

12. ראה: *Neue Jüdische Monatshefte*, 2, no. 7 (10.1.1918)

אפוא לתזמן את הצדדים כך שרוסיה תיראה כדואגת לגורל היהודים, אזרחיה לשעבר, ומסכימה לנוכחותה, וממילא לתביעותיה, של משלחת יהודית מטעמה ולצדה, וגרמניה נעתרת לתביעות האלה בשל אילוצי המשא-ומתן.

היוזמים קיוו, כמובן, שיעלה בידם לשכנע את מוסדות ההסתדרות הציונית ברוסיה לתמוך בתוכנית ולמנות את האישים הרצויים למשלחת. איש שנבחר לפנות אל גורמים יהודיים ברוסיה ולקדם את הנושא במשא-ומתן מעשי בפטרונגרד היה לאון חזנוביץ', שרשמית לא היה אזרח של מדינות ההסכמה.¹³ הסדר שכזה לא היה קורם עור וגידים לולא הסכמתה העקרונית של לשכת הברית העולמית לקו הפעולה שננקט. לשכת הברית, מטבע הדברים, שמחה להגיש את שירותיה ועמדה על זכותה לשלב במאמץ הדיפלומטי גם את מפלגת פועלי-ציון ברוסיה.

לאון חזנוביץ' יצא משטוקהולם לפטרונגרד ב-24 (11 - לפי הלוח היוליאני) בינואר והגיע ליעדו ב-29 (16 - כנ"ל) בחודש, ושהה במקום כ-25 יום. בדיווח ששיגר לוועד הפועל הציוני בברלין מוגדרות שתי המטרות של שליחותו: (1) הידברות בין ההסתדרות הציונית ברוסיה ובין פועלי-ציון שם בעניין פעולה אפשרית להבטחת האינטרסים של היהודים בעת שיחות השלום בברסט-ליטובסק; (2) אם תצא ההידברות הזאת אל הפועל, שיתוף פעולה בין הגופים האלה, כאשר ידרש שיתוף פעולה שכזה.¹⁴

בבואו לפטרונגרד פתח חזנוביץ' לאלתר בשיחות עם מרכז ציוני רוסי. הוא הרצה לפני המחלקה המדינית של המרכז על מטרות שליחותו ועל הצעותיו של הוועד הפועל הציוני המצומצם בברלין. ב-31 בינואר נתבקש לחזור על דבריו לפני מליאת המרכז. לדבריו נסבו הדיונים על שלוש השגות-הסתייגויות. האחת, לא לשתף פעולה עם הבולשביקים בכלל. בקרב הנוכחים רווחה הדעה שהשלטון הבולשביקי הוא קצר ימים ואין אפוא ערך להסדרים שיושגו בהשראתו, ובכל התקשרות עמו הנזק רב מן התועלת. דומה שההסתדרות הציונית חששה שמא יוכתם שמה הטוב בשל שיתוף הפעולה עם הבולשביקים; השנייה, לא להעלות במגעים המוקדמים עם השלטון, אף לא בברסט-ליטובסק עצמה, את עניין ארץ-ישראל, שהרי בעניין זה כבר ניתנה התחייבות של הבריטים, וההסתדרות הציונית ברוסיה מסתמכת עליה; והשלישית, אין לשתף נציגות יהודית גלויה בשיחות ברסט-ליטובסק.

ואולם המרכז הציוני לא הורה לחזנוביץ' לשוב לאלתר על עקביו ולא אסר עליו ליוזם מגעים מטעמם של פועלי-ציון, ובלבד שידווח על מהלכם ותוצאותיהם. ממכתבו של חזנוביץ' ברור שמגעים אלה היו נוחים למרכז הציוני בשל הצורך לחפש ערוצי השתדלות לשם חידוש הופעתו של העיתון הציוני היומי דער פעטראגראדער טאגבלאט, שהופעתו הופסקה. ואפשר שהשתדלותו של חזנוביץ' בעניין קיום הכינוס

13. לאון חזנוביץ' היה יליד רוסיה אבל ויתר על אזרחותו לסיבות אזרחות קנדית. שלמה קפלנסקי היה אזרח אוסטריה והוא הדין לברל לוקר.

14. ישנם שני מכתבי דיווח, האחד לוועד הפועל הציוני, ראה אצ"מ Z 3/892; והאחד לקפלנסקי, ראה עזבון קפלנסקי, אה"ע.

היהודי הכול־רוסי במועדו גם היא היתה חלק מן ההידברות עם ההסתדרות הציונית. ואכן, בשל המסר הכפול שהתקבל בדיוני המרכז הציוני היה בידי חנוביץ' לשקול מסלול מעורבות חלופי בדיוני ברסט־ליטובסק, למרות הימנעותה של ההסתדרות הציונית ברוסיה.

להערכתי מסר חנוביץ' מידע חלקי בלבד על יעדי שליחותו לנתחם ניר־רפלקס, שישב ישיבת קבע בפטרוגרד, ולאריה ברלינראוט, חבר הוועד המרכזי של מפלגת פועלי־ציון ברוסיה, ששהה בעיר, כך מתברר, בתחילת ביקורו של חנוביץ'.¹⁵ לא ברור לי אם הסגיר חנוביץ' לבעלי שיחו המפלגתיים את הפרטים על מקור היוזמה שטלטלה אותו בימים הסוערים הללו לפטרוגרד, לשון אחרת, האם פרש לפניהם יריעה שלמה. אני גם מסופק אם הביא לידיעתם את כל פרטי הדיון שהתנהל במרכז הציוני ואת כל ההמלצות שנוסחו שם. חנוביץ' ייחס חשיבות גדולה לשיתוף המפלגה הרוסית במאמציו הדיפלומטיים, אבל להשערתי חשש מאוד מפני התגובות האידיאולוגיות שיתעוררו במפלגה אם יוודע לה ששולבה בעקיפין בתמרון דיפלומטי שאינטרסים גרמניים מסתתרים מאחוריו. שהרי בדיווחים שהתפרסמו בזמנם וכן במכתבים המובאים להלן, וגם בסיפור ששילב ניר בספר זכרונותיו ערשטע יארן, אין נוכרת, ולו גם ברמו, האפשרות הזאת של שילובה של המפלגה בתמרון דיפלומטי.

אם לשפוט על־פי המכתבים המובאים להלן אני משער שחנוביץ' השתדל להציג את כל הפרשה כעניין שצץ וגובש בחוגי הברית העולמית של מפלגות פועלי־ציון. ואולם בשעה שגלגל את העניין הלכה למעשה, כלומר בעת המשא־ומתן הקונקרטי עם הצד הרוסי, הקפיד להיות קשוב ללאווים של מרכז ציוני רוסי ו להסכים עם החלטותיו. הוא נמנע, למשל, מלהציע את השתתפותה של משלחת יהודית מפורשת, ולו מטעם פועלי־ציון, בדיוני ברסט־ליטובסק. מן המכתבים וגם ממקורות אחרים אנו למדים שהסדרים (סוציאליסטים רבולוציונרים) השמאליים, שהשתתפו עם הבולשביקים בממשלת הקואליציה המהפכנית, היו בעלי שיחו של חנוביץ' בעניין היוזמה, היו נכונים לספל בה בדרג הממשלתי וראו בחיוב את צירופו של איש פועלי־ציון לדיונים. חנוביץ', בידיעתו של ניר, היה נחוש בדעתו שרק איש שייבחר מטעם הסדרים דווקא יהווה את המשלחת, ועלי־ידו יפעל - בתור מזכיר־יועץ בלבד - איש פועלי־ציון (חנוביץ' עצמו), שיעזור לו לשקול את הנושא ולהתמצא בפרטים הדרושים.

15. ראה המכתב אל הוועד המרכזי בקייב, להלן. במאמר זיכרון על לאון חנוביץ' שפרסם ברלינראוט בבטאון מפלגת פועלי־ציון ברוסיה בשנות ה־20 אין הוא מזכיר אף לא ברמו את ביקורו של חנוביץ' בפטרוגרד, וכמובן לא את העניינים הנזכרים במכתב שנשלח אליו ואל החברים במוסקבה ובקייב. ראה: כרוניקה, גל' 37-39 (ינואר 1926), עמ' 31-40. ניר־רפלקס בזכרונותיו אינו מאשר שהיתה הידברות עם ברלינראוט. ראה: נ' ניר־ראפאלקס, ערשטע יארן, תל־אביב 1960, עמ' 336. ניר־רפלקס, לימים סגן יו"ר הכנסת, היה בימים ההם האישיהת הבולטת של פועלי־ציון בפטרובורג.

חזנוביץ' אף לא סיפר לחבריו על התזכיר שהגישו הוא וניר לבני שיחם הס"רים בעת הדיונים המכינים.¹⁶ הוא רק הפליג בשבחה של ההבנה שהושגה בעקבות השיחות וציין בהתלהבות את ערכה האובייקטיבי במערכת יחסי הציבור ששקדה הברית העולמית לטפת, ולא ברוסיה בלבד. כמו כן אין במכתביו עדות על שיחותיו המוקדמות עם שמעון דימנשטיין, הקומיסר לעניינים היהודיים הלאומיים, שניר מעיד עליהן בזכרונותיו.¹⁷ אני סבור שהשיחות הללו לא היו ולא נבראו. הדעת נותנת שחזנוביץ' לא היה גמנע מלהתפאר בהן לפני חברי פועלי-ציון במוסקבה ובקייב, בדיוק כפי ששמח לספר להם שלגין רואה בחיוב את התוכנית כולה.¹⁸ מעניין לציין שבדיווח שהגיש לוועד הפועל הציוני בברלין, נשוכו מפטרוגרד, דיבר חזנוביץ' בגנותו של דימנשטיין דווקא, דבר שהיה גמנע מלעשותו אילו נמנה דימנשטיין עם בני שיחו. לאור האמור במכתבים לא מקרה הוא שבדיווחו על השליחות לוועד הפועל הציוני המצומצם בברלין העלה על נס את יחסו החיובי של אליהו דובקובסקי, סגנו של דימנשטיין, שהיה נציג הס"רים השמאליים.¹⁹

לפרשת ההידברות עם הס"רים היה כמובן משקל רב במעגל אחר של עניינים,

שאותם הקפיד חזנוביץ' להציג לפני חבריו ברוסיה, ועל כך בהמשך המאמר.

אגרותיו של חזנוביץ' מאלפות בכל הנוגע לניתוק ולעומק הפער שבין המפלגה ברוסיה ובין לשכת הברית העולמית. הפער הזה נוצר בחלקו מחמת קשיי התקשורת בזמן המלחמה. אבל הגורם העיקרי היה הניגודים האידיאולוגיים שהלכו והעמיקו בין המפלגה ברוסיה ובין המפלגות האחרות בארצות אחרות, ובעיקר בינה לבין לשכת הברית העולמית. כידוע נקלע גם ברוכוב למצוקה זו בזמן שניסה להשתלב בפעולות המפלגה ברוסיה בחודשים שלפני המהפכה הבולשביקית, וכמוהו גם החברים האחרים שחזרו מחו"ל כדי לסייע בידי המפלגה ברוסיה.²⁰ הקושי עוד הלך וגבר אחרי מהפכת הבולשביקים, שכן זו הוסיפה כוח לאגף הרדיקלי הפרו-בולשביקי במפלגה והכריחה את האגף המרכזי האינטרנציונליסטי לחפש דרכי פשרה אתו וממילא להסתגל אליו מן הבחינה הרעיונית.

התוצאה המעשית היתה התגברות נטייתה של מפלגת פועלי-ציון הרוסית לעודד את הגישות והטקטיקות שהתקבלו בוועידת צ'מרואלד, ששללו מכול וכול את התמיכה הפטריוטית במלחמה, ולהסתייג בתוקף ממאמצי הקונסולידציה של המפלגות

16. מ' מינץ (לעיל, הערה 7), עמ' 28.

17. שם, עמ' 29. דבר מינויים של דימנשטיין לקומיסר לעניינים לאומיים יהודיים ושל דובקובסקי לסגנו פורסם רשמית ב־21 בינואר 1918. אני מניח שזה התאריך הגרגוריאני. כלומר, מעמדם של דימנשטיין ודובקובסקי כבר היה בגדר עובדה בעת שבא חזנוביץ' לפטרוגרד.

18. ראה האגרות שלהלן.

19. על מצב היהודים ברוסיה ראה אצ"מ Z 3/892. דרך אגב, במכתבים עצמם אין זכר למעורבותו האפשרית של דובקובסקי. מסתבר שכל הרשויות או הוועדות שהורכבו מטעם מועצת הקומיסרים הקפידו על המבנה הקואליציוני.

20. מ' מינץ, זמנים חדשים – זמירות חדשות, עמ' 330-355.

הסוציאליסטיות שביקשו לקדם לשכת האינטרנציונל השני בהנהגתו של קמיל הויסמנס ונציגי המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות הסקנדינביות. לשכת הברית העולמית, לעומת זה, מילאה תפקיד חשוב מאוד בהתוויית האסטרטגיה הנ"ל של לשכת האינטרנציונל, קיימה עמה קשרים הדוקים, הקלה עליה את מאמצי ההדברות עם הצד הגרמני וסמכה את ידה על התחזיות הפוליטיות שלה.²¹ כן נקטה לשכת הברית עמדה עוינת קיצונית כלפי המהפכה הבולשביקית. חזוביץ' לא נמנע מביטויים חריפים בעניין זה במכתב להבריו בקייב, אם כי ראינו שבעת שגדרשה טקטיקה של הידברות עם הממשלה הסובייטית, ולו לשם קידום אינטרסים יהודיים (וגרמניים) בדיוני ברסט-ליטובסק, היה חזוביץ' מוכן לנסח נוסחאות סובלניות יותר בשעה שביקש לאפיין את הבולשביקים.

לפני מהפכת פברואר הזדהתה לשכת הברית עם מדינות ההסכמה (גרמניה, אוסטרו-הונגריה ובעלות בריתן), הימרה על נצחונן והניחה שענייני אירופה יבואו על פתרונם בקונסנזוס הגרמני. בהשפעת המהפכות ברוסיה ויוזמתו של האינטרנציונל השני לחידוש הדיאלוג בין מפלגות האינטרנציונל שינתה הלשכה את הערכתה וציפתה לשלום של הידברות ופשרה, שכמובן לא יהיה בו לערער את משקלה של גרמניה בכל הקשור ליהודי מזרח אירופה ולענייני ארץ-ישראל. בהקשר הזה התחדשו תקוותיה בעניין גורל העניין היהודי בזירת האינטרנציונל. היא הניחה שמעתה יהיה מנהגו סובלני יותר, משוחרר מן הפרשנות המרקסיסטית 'האורתודוקסית' השוללת סקציה יהודית סוציאל-דמוקרטית. לא בכדי התגאה חזוביץ' בהבנה שהושגה עם הויסמנס ('ידידנו הטוב'). הוא מנה לפני מכותביו את הישגי הלשכה בעניין אפשרות אישורה של סקציה יהודית באינטרנציונל, והטעים את תקוותו שמפלגת הס"ר, שהיתה גורם חשוב באינטרנציונל השני, תהיה לעזר בנושא הזה, כמוה כמפלגות אחרות שכבר הביעו את הסכמתן לכך.

בנסיבות אלה היה על האינטרנציונל השני למלא תפקיד חשוב בעיצובו של השלום הפוליטי באירופה, ולשכת הברית העולמית ציפתה להיבנות מן המצב הזה בכל הנוגע לניתובה ולהנהגתה של הפוליטיקה היהודית. כדאי לשים לב לשרשרת הוועידות שתכננה הלשכה לערוך לכשתיווצר המערכת הפוליטית הנוחה. מלבד כינוס ועידת הברית העולמית - אקט מובן, צפוי וטבעי אחרי שנים רבות של ניתוק ארגוני ואי הידברות בין המפלגות בדרגי הצמרת, תכננה הלשכה ועידה עולמית של פועלים יהודים שתתווה ותנסח את תביעותיהם בזירה היהודית הלאומית. ועידה זאת היה בה לסייע במאמץ לכנס קונגרס יהודי עולמי ולגבש את התוכנית הפוליטית של העם היהודי בהקשר הרחב של האינטרסים היהודיים הלאומיים (ארץ-ישראל ואוטונומיה פרסונלית), וממילא בוועידת השלום.

21. שם, עמ' 303-321. וראה גם: S. Kaplanski (ed.), *Stockholm*, Stockholm 1918, in: *Histoire de la IIe Internationale*, vol. 22, pp. 251-834. על תנועת צימרוואלד (על שם עיירת סקי בשווייץ שבה התכנסו בספטמבר 1915 יוצאי המפלגות הסוציאליסטיות ששללו את תמיכת מפלגותיהם במלחמה) ראה: H. Lademacher, *Die Zimmerwalder Bewegung: Protokolle und Korrespondenz*, 2 vols, Mouton 1967

לא יאה זה מיותר לציין שהלשכה חתרה עתה לנכס לעצמה את הרעיונות שדחתה קודם לכן ושהסעירו את מפלגת פועלי-ציון האמריקנית. הכוונה לרעיונות שהעלו רוטנברג וברוכוב בדבר כינוס קונגרס יהודי עולמי שיתווה את קווי המדיניות היהודית בעת המלחמה ובעת המשא-ומתן לשלום. מסדר הכינוסים שהוצע ניכרת השאיפה להקנות לכינוס הפועלים העולמי היהודי, רעיון שהגה בזמנו קפלנסקי,²² תפקיד ראשי ומנחה בכל הקשור לגיתובו ותפעולו של קונגרס יהודי עולמי. כאמור, רוטנברג וברוכוב הם שהגו את רעיון הקונגרס לשם קידום האינטרסים היהודיים מתוך העדפת בעלות-הברית ובריטניה, צרפת, רוסיה ובעלות בריתן. ב־1915 עורר הרעיון הזה מורת-רוח אצל קפלנסקי וחזנוביץ',²³ אבל כעת, עם שינוי המצב, נועד אותו רעיון עצמו לקדם את האינטרסים הלאומיים היהודיים מתוך העדפת מדינות ההסכמה, שכמובן היו עתידות למלא תפקיד ראשי בדיוני השלום. כללו של דבר, לשכת הברית ראתה את עצמה בעת ההיא כמי שיצאה וידה על העליונה מן העימותים בין המפלגות השונות של פועלי-ציון בימי המלחמה בשאלת התמיכה בבעלות-הברית או במדינות ההסכמה. אין לשכוח ששנת 1918 אך זה החלה.

מכתב מס' 1

פעטערבורג 4.2.1918[17]²⁴

ליעבז חברים בערלינרויט, יאהרבלום און אלטמאן:

1. מיין האפנונג אייך איצט צו זייען אין מאסקווע האט זיך מיט גארנישט אויסגעלאזט. מיר, ראפאלקעס און איך, זיינען פרייטאג [15.2] אין דער נאכט געווען אויף דער באהן און זיך גיט געקענט דערווארטן אויף א צוג, דער 8 א זיינער צוג האט פארשפעטיקט און געוואלט פאהרן מיטן 12-ער צוג. מיר וואלטן לענגער געווארט, ווען די רייזע וואלט געווען לחלוטין נויטווענדיק, אבער היות ווי מיר האפן אייך באלד דא צו זייען אויפן צוזאמענפאר, האבן מיר די רייזע געהאלטן פאר גיט זייער דרינגענד.

איך בעט אום ענטשולדיקונג, אויב איך האב די מאסקווער חברים פארשאפט אונאנגענעמליכקייטן. איך וועל זיי אין אנאנדער מאל אבדינען.

2. פון די ברעסט ליטאווסקער פארהאנדלונגען האט זיך אויסגעלאזט דער פאר א יאריקער שניי. דערמיט איז אויך בטל מיין אייגענטליכע אויפגאבע וועגן די דאזיקע פארהאנדלונגען. איך האב אויף די זאך געפטרט א היבש ביסל צייט. די אויסזיכטן זיינען געווען גאנץ גוטע. עס איז אונז געלונגען צו געווינען דעם צענטראל קאמיטעט פון די לינקע ס"רן פארן געדאנק פון א יידישער דעלעגאציע אין ברעסט. דער צ.ק. האט נעמליך באשלאסן פארצולייגן די באלשעוויקעס און דעם ראט פון די

22. מ' מינץ, זמנים חדשים – זמירות חדשות, עמ' 36 ואילך.

23. שם, עמ' 24 ואילך, 142.

24. התאריכים המופיעים בגוף המכתבים בסוגריים מרובעים הם משלי ולפי הלוח הגרגוריאני.

פאלקס קאמיסארן צו שיקן א יידישע דעלעגאציע, וועלכע זאל פארטרעטן די פאדערונג פון יידישער בירגערלעכער גלייכבערעכטיקונג און נאציאנאלע אויטאנאמיע (אין א ברייטערן זין ווי דער בונד) אין פוילן און ליטא. דער דאזיקער באשלוס איז אנגענומען געווארן פאר אכט טאג זונטיק [10.2]. גלייך האבן די ס"רן אליין אנגעהויבן פיהרן פארהאנדלונגען וועגן דעם מיט די באלשעוויקעס און גאר גיך האט דער פלאן געואלט פארגעלייגט ווערן דער רעגירונג. מאנטיק אבער [11.2], ווי באלד עס איז אנגעקומען אהער די ידיעה פונ'ם רעזולטאט פון די ברעסטער פארהאנדלונגען, איז דער פלאן ממילא בטל געווארן.

דער פאקט אבער, אז די לינקע ס"רן האבן אנגענומען אונזער גלות פראגראם, (די פאלעסטינער פראגע איז פארלויפיק ניט בעהאנדלט געווארן) האט אין איטליכן פאל בעדייטונג. מיר וועלן די שטעלונג פון די לינקע ס"רן אין יעדן פאל אויסנוצן.

3. די פעהאנדלונגען מכוח ברעסט האבן מיך געבראכט אין בעהרירונג מיט אייניקע פארשטייער פון דער רעגירונג און דאס וועט צונאך קומען אין פארשיידענע באציאונגען. וועגן 'טאגבלאט' האב איך מיט ערפאלג אינטערוויענירט. אזוי ווי פון געוויסע זייטן ווערט געמאכט פראפאגאנדע פונאדערצוטרעייבן דעם אידישן צוזאמענפאר פארהאנדל איך מיט פארשטייער פון דער רעגירונג אז דאס זאל ניט געטון ווערן. שטיינבערג אונטערשטיצט מיך. די טעג וועלן איך זיך זייען מיט סטאלין וועגן דעם.

מעהר פרטים - מינדליך.

3. איך בלייב דא דערווייל צוליב נעגאטיווע און פאזיטיווע טעמים. צוריקפאהרן קיין שוועדן איז דערוויל ניט מעגלעך. איך וויל זיך אבער אויך זייען מיט די חברים און טאקע זיין אויף דעם צוזאמענפאר. ראפאלקעס מיינט אז איך וועל קענען קריגען א מאנדאט פון די שטימען רעשטלעך און לעגט פאר איך זאל איבערנעמען א רעפערעט איבער די יידישע אויטאנאמיע. איך נעם אן דעם פארשלאג, תאטש עס איז מעהר ווי א ספק צו עס וועט מיר טאקע אויסקומען צו האלטן דעם רעפערעט.

4. האטש דא ערווארט מען א גאר קליינעם עולם צום צוזאמענפאר, האף איך דאך אז די מייסטע מיטגלידער פון אונזער צ.ק. וועלן קומען. (אגב קיווין איז שוין דא און זרבבל ווערט ערווארט). דאס וועט מיר געבן די געווינטשטע געלעגנהייט זיך צו זייען מיט די פארשטייער פון דער פארטיי און זיך מיט אייך דורכצורייזן וועגן אונזערע אקטועלע פראגן. צו די פראגן פון אונזער 'אויסווערטיקער' פאליטיק געהערן:

(1) די צונויפרופונג פון אן אלוועלטלעכער פוע"צ קאנפערענץ פאר דער צייט פון דער סטאקהאלמער קאנפערענץ,

(2) די צונויפרופונג פון אן אלוועלטלעכער אידישער ארבייטער קאנפערענץ פאר דער אייגענער צייט און,

(3) די פראגע פון א יידישן וועלט-קאנגרעס אין דער צייט פונ'ם שלום-קאנגרעס פון די מעכטע.

צום פונקט 2 די אלוועלטלעכע אידישע ארבייטער קאנפערענץ האט צוויי הויפט אויפגאבן:

(1) אויסארבייטן דעם יידישן פראגראם פאר דעם סאציאליסטישן אינטערנאציאנאל. און,

(2) לעגן די גרונטלאגע פאר א וועלט פארבאנד פונ'ם יידישן פראלעטאריאט אויף די יסודות פונ'ם נאציאנאלן סאציאליזם (האט איר ניט קיין שענערן אויסדרוק?).

וועגן דעם דאזיקן פלאן גרייט איך צו אן עקספאזע. איך האב זיך דא געזען מיט אייניקע פיהרער פון די ס"ס. זיי געפעלט דער פלאן און זיי מיינען אז בעת דעם צוזאמענפאר וועלן מיר קענען האבן א שותפותדיקע בעראטונג וועגן דעם.

איך וויל נאך באמערקן, אז פארמעל זאל אויך דער בונד איינגעלאדן ווערן, אבער עס איזניט קיין ספק, אז ער וועט ניט געהן. מיר ווילן אינ'ם וועלט-פארבאנד שאפן א גרויסן אינטערומענט פאר די פאזיטיווע אויפגאבן פונ'ם יידישן סאציאליזם און אויך א כלי זין קעגן דעם בונד.

אונזער פו"צ פערבאנד זאל אלס גאנצעס אריינטרעטן אינ'ם פראיעקטירטן פארבאנד.

5. מיר וועלן זיך מוזן אויך דורכריידן ווען א רייע פראגן וואס זיינען שייך צוזאמענפאר. עסאיז, למשל, נויטיק רייכער צו מאכן דעם סדר היום מיט די פראגן פון:

(1) עמיגראציע.

(2) די ארגאניזירונג פון דער הילף-ארבעט אין רוסלאנד און די אקופירטע געביטן (וועגן דעם האבן מיר גאנץ ערנסטע טענות).

(3) די עקאנאמישע ווידער אויפבוי ארבייט נאך דער מלחמה אין רוסלאנד, די אקופירטע געביטן און א"י.

6. עס וואלט מיך שטארק פרייהען, ווען איהר, מאסקווער חברים, קומט מיט אייניקע טעג פריהער כדי מיר זאלן זיך קענען ביידענס וועגן אלץ דורכריידן.

7. אחוץ אלעמען קום איך צו אייך מיט וויכטיקע תביעות פונ'ם פארבאנדס-ביורא. פון איין זייט מוזן ענדליך געשאפן ווערן נארמאלע באציאונגען צווישן אייך און אונז (פאסט אזוי). צווייטנס מוזט איר אונז ענדליך געבן פינאנציעלע מיטלען צו דער ארבייט. וועגן דעם וועלן מיר מוזן גאנץ ערנסט דורכריידן.

8. נאך אויך א גוטע בשורה; נאך לאנגע זוכענישן זיינען געכטן געפונען געווארן באראחאו'ס כתובים. זיי געפינען זיך בא מיר.

9. איך בעט אייך אלעמען יאהרבלום, אלטמאן, בערלינראוט מיר גלייך צו שרייבן און מיטצוטיילן ווען איהר קומט. אויך ווי געהט יעדן פון אייך. מיט הארציקסטע גרוסן

איער ל. תאזאנאוויטש.

איך בעט פריינדליכסט איבערצוגעבן בייליגענדע בריף הערן ניידיטש.

תרגום המכתב:

פטרבורג 4.2.1918 [17]

חברים יקרים ברלינראוט, ירבלום ואלטמן,

1. תקוותי לראותכם עתה במוסקבה התפוגגה. אנחנו, רפלקס ואנוכי, המתנו בליל שבת²⁵ בבית הנתיבות ולא הצלחנו להשיג רכבת. הרכבת של שעה שמונה בוששה לבוא ורצינו לנסוע ברכבת של 12. היינו אולי מחכים יותר אילו היתה הנסיעה דרושה לחלוטין. אך כיוון שאנו מקווים לפגוש אתכם לאלתר כאן בכינוס, הערכנו שנסיעתנו איננה דחופה ביותר.²⁶ אני מבקש סליחה אם גרמתי לחברים במוסקבה אי־נוחות. אגמול להם בפעם אחרת.

2. מן המשא־ומתן בברסט־ליטובסק יצא שלג דאשתקד. עם זה בטלה גם משימתי בכל הקשור למשא־ומתן הזה. בזכותי בשל העניין זמן ניכר. הסיכויים נראו טובים למדי. הצלחנו להשיג את הסכמתו של הוועד המרכזי של הס"רים השמאליים לרעיון בדבר משלחת יהודית בברסט. כלומר, הוועד המרכזי החליט להציע לבולשביקים ולמועצת הקומיסרים העממיים לשגר משלחת יהודית, אשר תייצג את התביעה לשיווי זכויות אורחי של היהודים ולאוסונומיה לאומית (במתכונת רחבה יותר משל הבונד)²⁷ כפולין ובלטא. ההחלטה התקבלה לפני שמונה ימים ביום א'.²⁸ הס"רים החלו מיד לנהל לדרם משא־ומתן עם הבולשביקים והתוכנית עמדה להיות מוצגת מניה וביה לפני הממשלה. אבל ביום ב',²⁹ משהגיעה הנה הידיעה על תוצאות המשא־ומתן בברסט, בטלה התוכנית מאליה.³⁰ אבל עצם הדבר שהס"רים השמאליים אימצו את התוכנית שלנו בגלות (שאלת ארץ־ישראל לא נידונה לפי שעה) הוא בעל חשיבות. אנחנו בכל מקרה ננצל את העמדה של הס"רים השמאליים.

3. עניין המשא־ומתן בברסט הביאני במגע עם נציגים אחדים של הממשלה וזה עשוי להועיל בקשרים השונים. בעניין ה'טאגבלאט' התערבתי בהצלחה. ומאחר שמצדדים שונים נעשית תעמולה בעד פיזור הכינוס היהודי, פתחתי במשא־ומתן עם נציגי הממשלה כדי לסכל את הכוונה הזאת. שטיינברג מסייע בידי. בימים הקרובים אפגש עם סטלין בנידון.³¹
 עוד פרטים – בעל פה.

25. ב־15.2.1918.

26. הכוונה לכינוס היהודי הכול־רוסי שנועד להתקיים לאחר דחיות רבות ב־17 בפברואר 1918. העיתוי הוא על־פי הלוח היוליאני, כלומר 2 במרס על־פי הלוח הגרגוריאני. למסקנה זאת הגעתי על סמך דיווח שראה אור ב־"Razsviet". מכאן שחזונוביץ' שקל לשהות שם שבועיים ימים לפחות. הסתלקותו לאחר המישה ימים כרוכה גם בהחלטה לדחות את הכינוס.

27. כלומר אוסונומיה רחבת סמכויות, ולא אוסונומיה תרבותית בלבד, כתביעת הבונד.

28. 10 בפברואר 1918.

29. 11 בפברואר.

30. חזונוביץ' מרמז כאן על הסתלקותו של טרוצקי מדיוני ברסט־ליטובסק ב־10 בפברואר.

31. בדיווחו הסודי לוועד הפועל הציוני בברלין לא דיווח חזונוביץ' על פגישה עם סטלין.

3. בינתיים אשאר פה מטעמים שליליים וחיוניים כאחד. לשוב לשוודיה לא ניתן לעת עתה. ואולם רוצה אני גם להתראות עם החברים וגם להיות בכינוס. רפלקס סבור שאוכל לקבל מנדט מעודפי הקולות ומציע שאקבל עלי להשמיע הרצאה על האוטונומיה היהודית. אני נענה להצעה, אף כי יש יותר מספק אם אוכל להשמיע את ההרצאה.

4. אף שכאן מצפים לקהל קטן בכינוס, אני מקווה בכל זאת שמרבית חברי הוועד המרכזי שלנו יבואו (אגב, קיווין כבר כאן ולזרובבל ממתנינים). זה ייתן לי את ההזדמנות המיוחלת להיפגש עם נציגי המפלגה ולדון אתכם בשאלות האקסוזאליות שלנו. לשאלות מדיניות 'החוץ' שלנו שייכים:

(1) כינוס ועידה עולמית של פועלי-ציון בעת הוועידה של שטוקהולם [של מפלגות האינטרנציונל השני, מ"מ];

(2) כינוס ועידה עולמית של פועלים יהודים באותו הזמן;

(3) שאלת הקונגרס היהודי העולמי בעת קונגרס השלום של המעצמות. אשר לנקודה 2, לוועידה העולמית של הפועלים היהודים שתי משימות:

(1) לנסח את המצע היהודי לאינטרנציונל הסוציאליסטי.

(2) להניח בסיס לברית עולמית של הפרולטריון היהודי על יסודות הסוציאליזם הלאומי (כלום אין לכם ביטוי טוב יותר?).

על התוכנית הזאת אני מכין הרצאה. נפגשתי כאן עם כמה מנהיגים של הס"ס.³² התוכנית נראית להם והם סבורים שבעת הוועידה נוכל לקיים התייעצות משותפת בנידון.

ברצוני עוד להעיר שפורמלית יוזמן גם הבונד, ואולם אין ספק שהוא לא יבוא. אנו רוצים להפוך את הברית העולמית לכלי נכבד למען המטלות החיוביות של הסוציאליזם היהודי וכלי נשק נגד הבונד.

על ברית פועלי-ציון שלנו להשתלב כשלמות בתוך הברית המתוכננת.

5. בצטרך גם לדון בכמה וכמה בעיות הקשורות לעניין הוועידה.³³ בחוץ, למשל, להעשיר את סדר היום בשאלות כגון:

(1) הגירה.

(2) ארגון מפעל הסיוע ברוסיה ובשטחים הכבושים (בנידון יש לנו קושיות רציניות מאוד).

(3) עבודת השיקום הכלכלי לאחר המלחמה ברוסיה, בשטחים הכבושים ובא"י.

32. במפתיע אין חזנוביץ' מדבר על פגישה עם מנהיגי 'המאוחדים', אלא מוזה את המרכיבים מלפני האיחוד, כלומר הס"ס [המפלגה הציונית-סוציאליסטית הטריטוריאליסטית] והי"ס [מפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית-האוטונומיסטית]. אפשר שיש כאן עדות שמנהיגי הס"ס לשעבר שוחחו עמו והיו בעלי דעות עצמאיות. מנהיגי הי"ס לשעבר היו גם קשוחים יותר בהתנגדותם להענקת תפקיד מוביל ללשכת הברית של פועלי-ציון ביוזמות לשיתוף פעולה פוליטי של המפלגות היהודיות.

33. כאן הכוונה לוועידת הברית העולמית של מפלגות פועלי-ציון.

6. הייתי שמח מאוד אילו יכולתם אתם, החברים ממוסקבה, להקדים את בואכם בימים אחרים, כדי שנוכל לדון יחד בכל הנושאים.
7. וחוזך מזה אני בא אליכם בתביעות חשובות של לשכת הברית. ראשית צריך שיקומו ויהיו, סוף-סוף, יחסים נורמליים ביניכם לבינינו (כך יאה). שנית, אתם גם חייבים, סוף-סוף, לתת לנו אמצעים פיננסיים למען הפעולה. נצטרך לשוחח בנידון שיחה רצינית.
8. וגם בשורה טובה. אחרי חיפושים ממושכים נמצאו אתמול כתביו של ברוכוב. הם בידו.
9. אני מבקש מכולכם, ירבלוס, אלטמן, ברלינראוט, לכתוב לי לאלתר ולהודיע מתי תבואו. וכיצד העניינים אצלכם.

בברכות לבביות

שלכם ל' חנובויץ'

אבקשכם באדיבותכם למסור את המכתב המצורף לאדון ניידיץ' [יצחק ניידיץ', ממנהיגיה הבולטים של התנועה הציונות ברוסיה, מ"מ].

מכתב מס' 2

פעטערבורג 8.2.1918 [21]

צ.ק. פוע'צ פארטיי קיעוו,

טייערע חברים; איך האב גיט צו אייך און צו רוסלאנד קיין מזל. איך בין שוין איבער דריי וואכן אין פעטערבורג [החל מ'29.1] און האלט די טעג באם אפפארן צוריק קיין סטאקהאלם. מיט אייך זיך גיט געקענט זייען, א רייע פון פארטיי פראגן וואס איך האב געדארפט מיט אייך ארומריידן בלייבן שוועבן און בנוגע מיין וויכטיקסטער אויפגאבע אין דעם מאמענט האט זיך אייך אלץ אויסגעלאזט ערגער ווי מען ערווארט.

איך פאר אב, ווייל אויף מיר ווארט א סך ארבייט אין סטאקהאלם און ווייל ביי די געגעבענע אומשטאנדן האט עס גיט קיין זין דא צו פארבלייבן. איך בענוץ זיך מיט א גינסטיקע געלעגנהייט כדי אייך איבערצושיקן דעם דאזיקן בריעף. הערר האמעלסקי דער סעקרעטאר פונ'ם ציוניסטישן מרכז, וועט אוודאי אויך זיין אזוי פריינדלעך מיטצונעהמען פון אייך א בריעף אהער, צו ח' ראפאלקעס.

איך האב אייך געשריבן און ח' בערלינראוט האט אייך אויך מיטגעטיילט וועגן וואס איך בין געקומען. מיר האפן יעדנפאלס אז איהר, ד.ה. א פאר חברים פון אייך וועלן קומען קיין מאסקווע, כדי זיך א ביסל מיט מיר און ראפאלקעס צו בעגעגענען אום ארומצורידן די אקטועלע פראגן.

די פעהרנדרונגען אין ברעסט. מיר האבן געוואלט קריגן א השפעה אויף די דאזיקע פארהאנדלונגען. ספעציעל כדי צו זיכערן די רעכטן פון די יידן אין פוילן און ליטא. אזוי ווי מיר האבן זיך אויף אייך גיט געקענט דערווארטן, האבן מיר אליין

אונטערגענומען געוויסע שריט. מיר האבן געוואונען פאר אונזער בעלאנג דעם צ.ק. פון די לינקע ס'רן, וועלכער האט לויט אונזער פארשלאג בעשלאסן, אז אין ברעסט זאל געשיקט ווערן א אידישע דעלעגאציע. ער איז גלייך אריין וועגן דעם אין פעהאנדלונגען מיט די באלשעוויקעס און דער פארשלאג האט געדארפט באלד פארגעלייגט ווערן דעם ראט פון די פאלקסקאמיסארן. ווי איך האב געהערט איז לענין געווען גינסטיק געשטימט. דער פלאן איז געווען, אז די רעגירונג שיקט איינעם פון די צוויי הערשענדע פארטייען, וועלכער זאל אפיציעל ארויסטרעטן אלס מיטגליד פון דער רוסישער דעלעגאציע. דער דעלעגאט זאל אבער באקומען פון אונזער זייט א סעקרעטאר, וועלכער זאל אים געבן די גויטיקע אינפארמאציעס און עצות. חברה וואלט אפשר צוגעשטימט, אז דער אפיציעלער דעלעגאט זאל זיין איינער פון אונז, די ס'רן וועלכע האבן מיט אונז פעהאנדלט (נאטאסאן, שטיינבערג) האבן קענטיק ערווארט אזא פארשלאג פון אונז. מיר אבער האבן פארגעצויגן צו בלייבן אין הינטערגרונד. די טעמים פארשטייט איהר אליין.

פון דער גאנצער זאך איז גארנישט געווארן מחמת דעם בעקאנטן פינאל פון ברעסט. עס איז בעטער אזוי. די באלשעוויקעס וואלטן אויך אונז געקענט אריינשלעפן אין זייער תהום. אפשר וועלן זיי ווידער אנהויבן שלום-פעהאנדלונגען צווישן די דייטשן און רוסן. איך וויל אבער מעהר ניט שטעקן די הענד אין דעם שמוציקן געשעפט.

שטאקהאלמער קאנפערענץ. מיר זיינען פון אנהייב אן געשטאנען אויפ'ן שטאנדפונקט, אז דאס איינציקע וואס וואלט געקענט ראטעווען רוסלאנד און די אנטאנט איז א גרויסע איינהייטלעכע שלום אקציע פונ'ם אינטערנאציאנאלן פראלעטאריאט. איידער הויסמאנס איז אבגעפארן קיין לאנדאן האבן מיר (לאקער און איך) געהאט מיט אים א לענגערע קאנפערענץ. אין אלע פונקטן האט זיך ארויסגעוויזן צווישן אונז א פולער הסכם. הויסמאנס האט אונז צוגעזאגט, אויפצוטערעטן ענערגיש אין לאנדאן און פאריז און קלאפן אויף דעם טיש, כדי צו ברעכן דעם ווידערשטאנד געגן סטאקהאלם. זיין הויפט-ארגומענט (פאר די פערטרויליכע באראטונגען) האט געזאלט זיין: אדער די סטאקהאלמער קאנפערענץ אדער די באלשעוויקעס און דער דייטשער מיליטאריזם. די באלשעוויקעס זיינען ניט געפאלן אויפ'ן קאפ, זיי ווייסן פארוואס זיי זיינען קעגן סטאקהאלם, זיי ווייסן אז ווען די אינטערנאציאנאלע סאציאליסטישע קאנפערענץ קומט צושטאנד, ברעכן זיי דעם קאפ. פראקטיש זיינן זיי ניט קיין מיעוט אין דער אינטערנאציאנאלע, נאר א מיעוט שבמיעוט. זיי האבן אויף זייער זייט נאר א קליינע מינאריטעט פון צימערוואלד. דורכ'ן סוף פון ברעסט, ד.ה. דורך די איצטיקע קאפיטולאציע פארן דייטשן מיליטאריזם וועלן זיי פארלירן דעם לעצטן רעשטל פון סימפאטיע, וואס זיי האבן נאך געהאט אין מערב אייראפע. איך בעט מיך ניט צו האלטן פאר קיין באלשעוויקן פרעסער. איך האב זיי אפט גענומען אין שוץ. ווען מען האט זיי אין די סאציאליסטישע קרייזן אין שטאקהאלם באשולדיקט אז זיי זיינען אונטערגעקויפט פון די דייטשן, האב איך גאנץ ענטשיידן זיי פארטיידיקט. דא אין פעטראגראד בין

איך געווען דער איינציקער ייד וואס האט מיט זיי אנגעקניפט פארבינדונגען. בכלל גיבט עס פילעס אין באלשעוויזם וואס אפעלירט צו מיר, דאס איז קודם כל זייער מוט, אבער סוף כל סוף אלס גאנצעס גענומען איז דער באלשעוויזם אן אומגליק גראד פאר דער רעוואלוציאנערער באוועגונג פונ'ם אינטערנאציאנאלן פראלעטאריאט.

איך בין אבער אראב פון וועג. אז איך האב שוין גערעדט פון הויסמאנס רייזע וויל איך נאך מוסיף זיין, אז הויסמאנס האט אונז צוגעזאגט איבערצוריידין מיט די ענגלענדרער און פראנצויזן וועגן דער אידישער פראגע און זייען צו ווירקן אויף זיי אז זיי זאלן ערגענצן זייערע אידישע פאדערונגען; די ענגלענדרער (לייבאר פארטיי) צוגעבנדיק א פונקט וועגן נאציאנאלע רעכט פאר די יידן אין גלות, די פראנצויזן צוגעבנדיק א פונקט וועגן א"י. אז הויסמאנס איז אונזער בעסטער פריינד, ווייסט איהר. עס איז צום ערשטן מאל, אז מיר שיקן ארויס אזא שליח. (דאס בלייבט נאטירלעך צווישן אונז).

די אינטערנאציאנאלע און די יידישע פראגע. די אינטערנאציאנאלע אין גאנצן גענומען שטייט צו אונז גינסטיק. ווען מען זאל היינט דורכפירן אן אבשטימונג וועגן אונז און אונזערע פאדערונגען האבן מיר געוויס 4 פינפטל פונ'ם אינטערנאציאנאל אויף אונזער זייט. צו אונזערע קעגנער רעכן איך די פאלאקן, די דייטש-עסטרייכישע סאציאל-דעמאקראטן, בונד. הארבע קעגנער זיינען די רוסישע ס"ד מכל המינים. די ס"ר קענען מיר רעכנען ווי אונזערע פריינד. איך האב דא פארהאנדלט מיט מארטאוון און די אנדערע פיהרער פון די מענשעוויקעס. זיי וואלטן גערן זיך מיט אונז פארשטענדיקט ווען דער בונד שטייט זיי ניט ווי א ביין אין האלז. דער פארטרעטער פון די מענשעוויקעס אינ'ם אינטערנאציאנאל אקסעלראד איז מיט אונז.

זאריאן, דער ארמענישער דעלעגאט, האט איבערגעלאזט פאר זיין אוועקפארן א בריף צום אינטערנאציאנאלן סאציאליסטישן ביורא, ערקלערנדיק אין נאמען פון 'דאשאקצוטיאן' זיין הסכם מיר זאלן אריין אין אינטערנאציאנאל אלס טייל פון דער טערקישער סעקציע.

אידישע סעקציע:

אזוי ווי אונזער צוגעהערקייט צום אינטערנאציאנאל איז דערמיט פראקטיש געזיכערט, ווילן מיר גראד איצט מיט אלער ענערגיע אויפהויבן די פראגע פון א אידישער סעקציע.

מיר גלויבן אז אזא לאזונג וועט גראד איצט זיין זעהר פאפולער ביי די יידישע ארבייטער. די צעשפליטערונג פון דעם יידישן פראלעטאריאט דורך די קריגס פאסירונגען און שלום-פעהרהאנדלונגען (אוקראינע, פוילן) איז דער בעסטער ארגומענט דערפאר. איהר דארפט די דאזיקע לאזונג זעהר פאפולאריזירן.

א וועלט קאנפערענץ:

פאר דער צייט פון דער סטאקהאלמער קאנפערענץ מוזן מיר אבהאלטן א וועלט קאנפערענץ און איהר מוזט זיין פארטרעטן דורך עטליכע דעלעגאטן.

אן אלגעמיינע אידישע ארבייטער קאנפערענץ:
מיר דענקען דערביי אבער וועגן א נאך גרעסערע אונטערנעהמונג: צונויפרופן
אן אלגעמיינע אידישע ארבייטער קאנפערענץ פאר דער צייט פון דער
אינטערנאציאנאלער סאציאליסטישער קאנפערענץ. די אויפגאבן פון דער דאזיקער
קאנפערענץ:

1. אויסארבעטן די יידישע פארערונגען צום אינטערנאציאנאל.
2. לעגן דעם יסוד פאר א קאנפערענציע פונים יידישן פראלעטאריאט פון אלע
לענדער פאר שותפותדיקער: א) עקאנאמישער; ב) פאליטישער; און ג) קולטורעלער
ארבייט.

אינ'ם פארבאנד זאלן אריינגיין אלע יידישע ארבייטער ארגאניזאציעס,
פאליטישע, עקאנאמישע און קולטורעלע, וועלכע שטעהן אויפ'ן שטאנדפונקט פונ'ם
נאציאנאלן סאציאליזם (געפינט א שענערן אויסדרוק). איך האב גערעדט מיט
אייניקע פיהרער פון די ס"ס. זיי זיינען פארן פלאן בעגייסטערט. איידער איך פאר
אוועק, וועל איך זייען איבערצולאזן ביי ראפאלקעס'ן אן עקספאזע וועגן דעם
דאזיקן פלאן. מיר ערווארטן אז איהר וועט זייער ענערגיש ארבייטען פאר איהם.
אפיציעל זאל איך דער בונד איינגעלאדן ווערן. ער וועט אבער ניט גייען. דאס וועט
זיין א נייער ארגומענט קעגן איהם. מיר זיינען זיכער אז 50% פון די מענשעוויקעס
און 90% פון די ענגלישע יידישע ארבייטער וועלן צושטיין צו דער קאנפערענציע.
דאס קען ווערן א זייער גרויסער אינסטרומענט אין אונזערע הענד דען פראקטיש
וועלן מיר זיין זיינע גרינדער און פיהרער.

אפשר וועט די קאנפערענציע און די ארבייט פאר איהר זיין א מיטל צו
דערנעהנטערן צו אונז די 'פאראייניקטע', אדער דעם נאציאנאל געוונטערן טייל פון
זיי.

פארבינדונגען און מיטלען. איהר מוזט זייען מיט אונז צו שטייען אין וואס
נעהנטערע פארבינדונגען. דאס וואס מיר האבן זייט אנהויב פון דער רעוואלוציע
בעקומען גאר איין בריף פון אייך (פון בארו בנוגע פרוי באראחאו) וועט בלייבן א
סקאנדאל אין אונזער היסטאריע. דאס מוז אויפהערן. ווען איהר וועט אונז ווייטער
איגנארירן וועלן מיר טון דאס זעלבע. און אבברעכן אלע פארבינדונגען מיט אייך.
מיר האבן דאס שוין געהאט בדעה פריהער צו טון, האבן אבער באשלאסן נאך
אבצווארטן.

איהר טארט אונז אויך ניט לאזן אן פינאנציעלע מיטלען. מיר קענען ניט לעבן פון
ווייטער שנארען. אונזער פינאנץ-לאגע איז זייער קריטיש און מחמת דעם קען אונז
אויסקומען צו פארמאכן דאס קרעמל. איהר מוזט ערנסט באטראכטן ווי אונז צו שאפן
פינאנץ-מיטלען און ניט נאר טראכטן, נאר אויך שיקן און וואס גיכער און וואס
מעהר.

האט צוויי זאכן אין זין: 1) בריעף און 2) געלד.
באראחאו'ס כתבים. איך וויל ענדיקן מיט א גוטע בשורה. עו איז אונז געלונגען
צו געפינען באראחאו'ס כתבים (הוץ דעם מיט זיך אויף די יידישע ליטעראטור). זי

געפינען זיך ביי מיר און איך וועל זיי איבערלאזן ביי ראפאלקעס'ן.
 ראפאלקעס לאזט אייך גריסען. ער איז זייער פארנומען היינט און קען אויך גיט
 שרייבן. וואס איך האב אייך געשריבן, איז מיט זיין וויסן און הסכמ.
 וואס מאכט איהר? איך [און מיינע חברים] זיינען ביז טיף באזארגט וועגן אייך. ווי
 האט איהר איבערגעלעבט די שרעקלעכע קייזער טעג? זייט איהר אלע געזונד? בא
 דער ערשטער געלעגנהייט זאגט אונז ווען קען [מען וויסן] וואס איהר מאכט.
 איהר קענט פאר טעלעגראמען באנוצען א קורצען אדרעס: Judpress Stockholm
 (דאס איז דער טעלעגראם אדרעס פונ'ם יידישן פרעס ביורא, אבער אויך גוט פאר
 אונז).

איך גריס הארציק אלע חברים פון צ.ק. ספעציעל די חברים רעווסטסיין ברייטער
 אויך ווי גאלדעלמאן.
 אייער לייב האזאנאוויטש.

תרגום המכתב:

פטרבורג 8.2.1918 [21]

הוועד המרכזי פוע"צ קייב,

חברים יקרים; אין לי מזל, לא לגביכם ולא לגבי רוסיה. כבר למעלה משלושה
 שבועות אני בפטרבורג [החל מ-29.1] ובימים אלה אני עומד לשוב לשטוקהולם.³⁴ לא
 יכולתי להיפגש אתכם. שורה של סוגיות מפלגתיות שהייתי צריך לברר אתכם נותרו
 מרחפות באוויר, ואשר למשימתי העיקרית ברגע זה, הכול נמצא גרוע מכפי
 שציפינו.

אני נוסע, שכן עבודה רבה מצפה לי בשטוקהולם ובנסיבות הקיימות אין טעם
 להישאר פה. אני משתמש בהזדמנות הנאותה כדי לשגר אליכם איגרת זו. האדון
 הומלסקי [לימים שמואל שגיב. עלה ארצה ב-1943, מ"מ], מזכיר המרכז הציוני, יאות
 באדיבותו ליטול מכם מכתב לכאן, אל הח' רפלקס.

כתבתי לכם, והחבר ברלינראוט גם הוא כתב לכם,³⁵ מה הביאני הנה. אנו מכל
 מקום מקווים שאתם, כלומר אחדים מכם, תבואו למוסקבה כדי להיפגש קצת אתי
 ועם רפלקס ולדון בכמה עניינים אקטואליים.

המשא־ומתן בברסט. רצינו לזכות בהשפעה על המשא־ומתן הזה. ביחוד כדי
 להבטיח את זכויות היהודים בפולין ובליטא. ומאחר שלא יכולנו לחכות עד שתבואו
 החלטנו לנקוט לבדנו שורה של צעדים. שכנענו בעניין שלנו את הוועד המרכזי של
 הס'רים השמאליים, וזה החליט על־פי הצעתנו לשגר לברסט משלחת יהודית. הוועד
 פתח לאלתר במשא־ומתן בניהון עם הבולשביקים, וההצעה היתה צריכה לעלות
 בדחיפות לפני מועצת הקומיסרים. כפי ששמעתי היתה ללנין גישה חיובית. על־פי

34. חזנוביץ' יצא מפטרבורג למחרת היום, ב־22 בפברואר.

35. המכתב הקודם אינו מבהיר כיצד ידע חזנוביץ' על מכתב של ברלינראוט לקייב בענייניו,
 אבל אפשר מאוד שברלינראוט היה בפטרבורג בעת שחזנוביץ' הגיע לשם.

התוכנית היה על הממשלה לשלוח ציר מאחת משתי המפלגות השולטות, והלה יופיע כחבר רשמי במשלחת הרוסית. הציר יסתייע במזכיר משלנו, שיספק לו עצות ומידע נחוץ. החברים היו אולי מסכימים שהציר הרשמי יהיה אחד משלנו. הס"רים שניהלו אתנו את המשא-ומתן (נתנסון ושטיינברג³⁶) ציפו ככל הנראה להצעה כזאת מצדנו. אבל אנו העדפנו להישאר מאחורי הקלעים. את הטעמים תבינו בעצמכם. מכל העניין לא יצא דבר בגלל הסיום הידוע של ברסט.³⁷ מוטב כך. הבולשביקים היו גורפים גם אותנו לתהום שלהם. הם יחדשו אולי את שיחות השלום בין הגרמנים לרוסים. ואולם אני אינני רוצה עוד לתחוב את ידי לתוך העסק המלוכלך. ועידת שטוקהולם:³⁸ מלכתחילה נקטנו את העמדה הגורסת שמה שיכול להציל את רוסיה ואת בעלות-הברית הוא מסע שלום מאוחד של הפרולטריון הבין-לאומי. לפני שנסע הויסמנס ללונדון נפגשנו עמו (לוקר ואני) להתייעצות ממושכת. בכל הסעיפים שררה בינינו הסכמה מלאה. הויסמנס הבטיח להופיע בלונדון ובפריס הופעה נחרצת ולהלום על השולחן כדי לשבור את ההתנגדות לשטוקהולם.³⁹ נימוקו העיקרי (בהתייעצויות מאחורי דלתים סגורות) צריך היה להיות: או הוועדה הסוציאליסטית הבין-לאומית או הבולשביקים והמיליטריום הגרמני. הבולשביקים לא נפלו על הראש, הם מבינים על מה ולמה הם נגד שטוקהולם. הם מבינים שכאשר תתמש הוועידה הסוציאליסטית הבין-לאומית הם ישברו את הראש. למעשה הם לא רק מיעוט, אלא מיעוט שבמיעוט באינטרנציונל. לימינם רק מיעוט קטן של צימרוואלד. בשל הסיום של ברסט, כלומר הכניעה העכשווית למיליטריום הגרמני, הם יאבדו את שארית האהדה שעוד היתה להם באירופה המערבית. אבקשכם שלא תראוני כוולל בולשביקים. הגנתי עליהם לעתים קרובות. כאשר האשימו אותם בחוגים הסוציאליסטיים של שטוקהולם שהם שוחדו בידי הגרמנים, הגנתי עליהם בנחישות.⁴⁰ כאן בפטרוגורד הייתי היהודי היחיד שקשר אתם קשרים. בכלל יש בבולשביזם הרבה שמדבר אלי, וקודם כול אומץ הלב שלהם, אבל בחשבון אחרון הבולשביזם הוא בגדר אסון דווקא לתנועה המהפכנית של הפרולטריון הבין-לאומי. ואולם ססיתי מן המסלול. ומאחר שהזכרתי את מסעו של הויסמנס יורשה לי להוסיף שהויסמנס הבטיחנו לשוחח עם האנגלים והצרפתים על שאלת היהודים

36. נתנסון מיכאל א' (1850-1919), ממנהיגי הס"רים השמאליים. שטיינברג יצחק נחמן (1888-1957), שימש קומיסר לענייני משפטים בממשלת הקואליציה, היגר מרוסיה ב-1923. לימים נספח לתנועה הטריטוריאליסטית. על מפלגת הס"רים השמאליים ראה את מחקרו החדש של הפנר: L. Häfner, *Die Partei der Linken Sozialrevolutionäre in der Russischer Revolution von 1917-1918*, Köln 1994
37. הפסקת השלב הראשון בדיוני ברסט עם פרישתו הרועמת של טרוצקי.
38. שתוכנה בידי הויסמנס ולשכת האינטרנציונל השני.
39. המפלגה הצרפתית והמפלגה הבריטית היסטו אם ללכת לוועידה שזים הויסמנס. הסיבה לכך היתה הלחץ מצד הממשלות שלא אהרו את התעמולה למען סיום המלחמה מתוך הידברות.
40. גרמו כאן עניין הסיוע הכספי שהגישו ממשלת גרמניה ומטה צבאה לבולשביקים, באמצעות פארווס (ישראל הלפנר).

ולנסות להשפיע עליהם שיוסיפו וישלימו את התביעות היהודיות שלהם; האנגלים (הלייבור) על-ידי שיוסיפו סעיף על הזכויות הלאומיות של היהודים בגלות, הצרפתים על-ידי שיוסיפו סעיף על ארץ-ישראל. זה שהויסמנס הוא ידידנו הטוב ביותר יודעים אתם אל נכון. זו הפעם הראשונה שאנו משגרים אליה כזה (העניין צריך להישאר בינינו כמובן).

האינטרנציונל ושאלת היהודים: האינטרנציונל בכלל מתייחס אלינו בחיוב. אם נערוך כיום הצבעה בענייננו ובתביעותינו יעמדו לבטח לימיננו ארבע חמישיות מן האינטרנציונל. בין מתנגדינו אני מונה את הפולנים, הסוציאלי-דמוקרטים הגרמנים-האוסטרים והבונד. מתנגדים נחושים הם הס"ד הרוסים מכל המינים. את הס"דים אפשר למנות בין ידידנו. ניהלתי כאן משא-ומתן עם מרטוב ומנהיגים אחרים של המגשביקים. הם היו נדברים עמנו ברצון לולא נתקע להם הבונד כעצם בגרון. אקסלרוד, נציג המגשביקים באינטרנציונל, אתנו.

זוריאן, הנציג הארמני, כתב מכתב ללשכה הסוציאליסטית הבין-לאומית לפני שנסע, ובו הצהיר בשם ה'דְּשֶׁנְקְצוּטְיוֹן'⁴¹ על הסכמתו לשילובנו באינטרנציונל כחלק מן הסקציה הטורקית.

הסקציה היהודית: מאחר שהשתייכותנו לאינטרנציונל מובטחת בזה מעשית, רוצים אנו דווקא כעת להעלות במרץ את שאלת הסקציה היהודית.

אנו מאמינים שססמה כזאת תהיה עתה פופולרית מאוד בקרב הפועלים היהודים. הפיצול של הפרולטריון היהודי בשל פעולות המלחמה ושיחות השלום (אוקראינה, פולין) הוא נימוק טוב ביותר לצורך זה. עליכם לעשות למען הפופולריוציה של הססמה הזאת.

הוועידה העולמית: בעת ועידת שטוקהולם הכרח לנו לערוך ועידה עולמית,⁴² ועליכם להיות מיוצגים בידי כמה נציגים.

ועידה כללית של הפועלים היהודים: בד-בבד אנו חושבים על מפעל גדול עוד יותר: לכנס ועידה כללית של הפועלים היהודים בזמן הוועידה הסוציאליסטית הבין-לאומית. משימות הוועידה הזאת הן:

1. לנסח את תביעותיהם של היהודים מן האינטרנציונל.
  2. להניח יסוד לקונפדרציה של הפרולטריון היהודי בכל הארצות למען עשייה משותפת: (א) כלכלית; (ב) פוליטית; (ג) תרבותית.
- לברית צריך שיסתפחו כל הארגונים הפועליים היהודיים: הפוליטיים, הכלכליים והתרבותיים, העומדים על בסיס הסוציאליזם הלאומי (אנא מצאו ביטוי יפה יותר). דיברתי עם מנהיגים אחרים של הס"ס. הם גלחבים לתוכנית. לפני שאסע אדאג להשאיר אצל רפלקס הרצאה על התוכנית. אנו מצפים מכם לעבוד בנחישות למען

41. מפלגה מהפכנית ארמנית שנאבקה על עיצוב פדרטיבי של רוסיה ועל מתן אוטונומיה תרבותית לכל עמי הקווקז במסגרת היחידה הפדרטיבית הקווקזית. המפלגה היתה קרובה בגישתה לס"רים והיו לה יחידות לוחמת.

42. של מפלגות פועלי-ציון.

התוכנית הזאת. רשמית יוזמן גם הבונד. אבל הוא לא יבוא. זה יהיה נימוק נוסף נגדו. אנו בטוחים ש-50% מן המנשביקים ו-90% מן הפועלים היהודים באנגליה יסתפחו אל הקונפדרציה. זה יכול להיות כלי כביר בידינו, שכן נהיה המייסדים והמנהיגים. אולי תהיה הקונפדרציה והעשייה למענה דרך לקרב אלינו את 'המאוחדים', או את החלק הלאומי הבריאי שבקרבים.⁴³

קשרים ואמצעים: שומה עליכם להקפיד על קשרים הדוקים עמנו. מאז ראשית המהפכה קיבלנו מכם מכתב אחד בלבד (מאת בארו בעניין אשתו של ברוכוב), ודבר זה הוא בגדר שערורייה בדברי ימינו.⁴⁴ זה חייב להיפסק. אם תמשיכו להתעלם מאתנו נעשה מצדנו אותו דבר וננתק את כל הקשרים אתכם. חשבנו לעשות את זה קודם לכן, אבל החלטנו להמתין עוד.

אסור גם שתשאירו אותנו בלא אמצעים כספיים. איננו יכולים להמשיך ולהתקיים מקיבוץ נדבות. מצבנו הכספי קריטי מאוד ומשום כך אולי נצטרך לנעול את העסק. עליכם לחשוב ברצינות כיצד להמציא לנו אמצעים כספיים, ולא לחשוב בלבד אלא גם לשלוח, מהר ככל האפשר והרבה ככל האפשר. אנא חשבו על שני דברים: (1) מכתבים (2) כסף.

כתבי-היד של ברוכוב: אני רוצה לסיים בבשורה טובה. הצלחנו למצוא את כתבי-היד של ברוכוב (מלבד זה שהיה עמו על ספרות היידיש). הם אצלי ואשאירם אצל רפלקס.

רפלקס מברך אתכם. הוא עסוק מאוד היום ואינו יכול לכתוב לכם. מה שכתבתי לכם נכתב בידיעתו ובהסכמתו.

מה שלומכם? אני [והחברים, מ"מ] דואגים לכם מעומק הלב. כיצד עברו עליכם ימי קייב האיומים?⁴⁵ האם בריאים אתם כולכם? בהזדמנות הראשונה אמרו לנו מתי נוכל [לדעת] מה שלומכם.

לשם משלוח מברקים תוכלו להשתמש במען קצר: Judpress Stockholm (זה המען למברקים של לשכת העיתונות, אבל הוא טוב גם בעבורנו).⁴⁶ ברכתי מקרב לב לכל חברי הוועד המרכזי, בייחוד לחברים רבוצקי [אברהם], ברייטר [זליג] וגולדלמן [שלום].

שלכם, לייב הזנוביץ'.

43. גם כאן הזנוביץ' מבחין בין חלקי 'המאוחדים', אלא שאין הוא נוקט את האבחנה הקודמת.

44. בעקיפין יש כאן הודאה שלשכת הברית לא קיבלה מידע ישיר מן הוועד המרכזי על מצב המפלגה, לרבות חוליו של ברוכוב. המפלגה פנתה אל לשכת הברית כשהיה צורך להסדיר את עניין שיבתה של ליובה ברוכוב וילדיה לשטוקהולם. ראה: מ' מינץ, זמנים חדשים – זמירות חדשות, עמ' 384-404.

45. הכוונה לפינוי קייב מן האוקראינים וכיבושה בידי יחידות הגוורדיה הארומה שבהנהגת מורביוב, אירועים שהיו מלווים בהתפרעויות נגד היהודים.

46. ל' הזנוביץ' הוא שהקים את לשכת העיתונות כדי להוציא עלונים בכמה שפות. העלונים דיווחו על מצבם של היהודים בשטחים הכבושים ושימשו שופר לעמדות של פועלי-ציון. מימן אותם 'הוועד למען המזרח'.